[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-08]

ساخت، رواسازی، پایاسازی ابزار رمزگشایی انتظام معنای مسکن ترکمن

عبدالمجید نورتقانی *، شهرام پوردیهیمی **، بهرام صالح صدق‌پور***، عبدالحمید نظری****

تاریخ دریافت مقاله: 1393/03/24
تاریخ پذیرش مقاله: 1394/10/26

چکیده

معنا، ارتباط‌دهنده انسان با محیط مسکونی است به‌طوری‌که غایت طراحی و ساخت مسکن، معنای آن می‌باشد. معنا، ناشی از خصوصیات، فعالیت و کاربری(استفاده) می‌باشد که در یک شبکه روابط با هم، معنای مسکن را تشکیل می‌دهند و این شبکه معنایی است که باعث ارتباط انسان و محیط می‌شود. پژوهش‌های بسیاری برای سنجش معنای مسکن صورت گرفته است اما ابزارهای سنجش این تحقیقات صرفاً به تهیه فهرست، دسته‌بندی و یا طبقه‌بندی سلسله مراتبی معانی بسنده کرده‌اند و ابزاری که بتواند انتظام معانی مسکن را بسنجد، یافت نگردید. با توجه به ضرورت بررسی شبکه ارتباطی میان این معانی، لازم است ابزاری جهت استخراج این انتظام تهیه شود. لذا هدف این پژوهش ساخت، اعتباریابی، رواسازی ابزاری جهت کشف انتظام معنای مسکن می‌باشد. از آنجا که معانی، وابستگی فرهنگی دارد لازم است گروه فرهنگی مشخص، بررسی گردد. در این پژوهش جامعه مورد مطالعه مادران خانوار های ترکمن در شهرستان گنبد کاووس می‌باشد که به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای نمونه ای، به حجم 410 نفر از بین آنان انتخاب شد.

جهت تدارک این ابزار ابتدا به روش پیمایش اکتشافی، با نمونه‌های انتخاب شده مصاحبه زنجیره‌ای انجام شد و نتایج تحلیل محتوای آن در جدول هدف- محتوا تنظیم گردید. پرسشنامه نهایی براساس این جدول با 158 گویه تهیه شد. تحلیل گویه‌ها با کمک روش‌های ضریب دشواری، ضریب تمیز و روش لوپ انجام گردید. روایی صوری، روایی ترجمه و روایی سازه (تحلیل عاملی) نیز برای بررسی روایی پرسشنامه به‌کار رفت. برای محاسبه اعتبار آن نیز از روش کودر ریچاردسون استفاده گردید. به کمک این روش اعتبار پرسشنامه 0/931 محاسبه شد. جهت بررسی روایی ابزار، تحلیل عامل اکتشافی داده‌ها انجام گرفت که با بررسی و مفهوم سازی عامل‌های به‌دست آمده 10 عامل معنایی در مسکن به‌دست آمد که این امر گویای روایی ابزار می‌باشد.

در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که این ابزار از اعتبار و روایی مناسبی برخوردار بوده و می‌تواند برای مطالعه انتظام معنای مسکن ترکمن به گونه مناسب به‌کار رود.

واژگان کلیدی: انتظام معنای مسکن، ساخت ابزار، رواسازی، پایاسازی.

* استادیار معماری دانشگاه گلستان. A.Nourtaghani@gu.ac.ir
** استاد معماری دانشگاه شهید بهشتی.
*** دانشیار روان‌شناسی تربیتی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.
**** دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور گنبد کاووس.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-08]

مقدمه

معنا، پل ارتباطی انسان با محیط است و معنـای مسـکن، غایت طراحی و ساخت آن می‌باشـد. رویکردهـای نظـری متعددی در مورد معنا وجـود دارد. پیـروان کـنش متقابـل[1] براین باورند که با وقوع ادراک، معنا نیـز درک مـی‌شـود و بـرای دادن معنـایی جدیـد، تجربـه گذشـته در ادراک مداخلـه مـی‌کنـد(ریتزر،1384). از دیـدگاه نظریـه‌پـردازان گشتالت؛ معانی، حاصل عملکـرد ماهیـت هندسـی محـیط مـی‌باشـند(لنگ، 1381). مطالعـات دیگـر بـه‌دسـته بنـدی سطوح معنایی مسکن مـی پردازنـد (گیبسـون، هرشـبرگر، به نقل از لنگ،1381). در این پـژوهش‌هـا، صـرفاً معنـای خصوصیات محیط مورد بررسـی قـرار گرفتـه اسـت. امـا شـــولتس(1386) معنـــا را فراتـــر از صـــرف معـــانی خصوصیات دانسته و آن‌را نیـاز بنیـادین انسـان‌هـا مطـرح کرده و سکونت را ناشی از انتظام معنا می‌داند.

در نگـرش مسـکن بـه‌عنـوان قرارگـاه زنـدگی، مسـکن دارای معانی کـارکردی، اجتمـاعی و عـاطفی اسـت(زینگ مارک، 1995). اغلب این معانی بـه‌طـور مسـتقیم یـا غیـر مستقیم به گستره وسیعی از فعالیـت‌هـا مربـوط مـی‌شـود. هفت و کیتا[2] (2006) نیز بیان داشته‌انـد کـه بـرای روشـن شدن معنای یک قرارگاه باید فعـالیتی را کـه در آن اتفـاق مـی‌افتـد مطالعـه کـرد. از سـوی دیگـر براسـاس دیـدگاه آریس[3] (1993) کاربری[4] به خانه معنا می‌دهـد و در همـان زمان معنا، چگونگی کـاربری را هـدایت مـی‌کنـد. چمـرو (2003) و کولن(2006) نیز همسو با آریـس، معـانی را در ارتباط میان فعالیت‌ها و خصوصیات محیط قرار داده‌اند.

در مجموع، با توجه به بررسـی‌هـای صـورت گرفتـه معنای مسـکن عـلاوه بـر معـانی خصوصـیات، معـانی فعالیـت‌هـا و معـانی حاصـل از تعامـل خصوصـیات و فعالیت‌ها یعنی کاربری‌های مسکن را نیز در بـر مـی‌گیـرد. در نتیجه برای رمزگشایی معنای مسـکن بایـد معـانی آن‌را در یک نظام شـبکه‌ای بررسـی کـرد. لـذا ضـروری اسـت انتظام معنای مسکن مورد بررسی قرار گیرد. امـا ابزارهـای پژوهشی موجود، صـرفاً یـا لیسـتی از معـانی را اسـتخراج مـی‌کننـد(هوارد،1975؛ آلـتمن، 1986؛ دسـپرس، 1991؛ مارکوس، 1995؛ زینـگ مـارک، 1995) و یـا دسـته‌بنـدی معانی(جودیت سیکس اسمیت، 1986؛ رابـرت رابینسـتین ،1989؛ فلـــدمن، 1996؛ رولـــز،2001؛ اوســـولد و همکاران،2005) را ارائه مـی‌کننـد. ابـزار سـنجش معنـای ارائه شـده توسـط راپـاپورت(1995) و کـولن(2011) نیـز فقط نظام سلسله مراتبی معانی مسکن را کشف می‌کند.

بنابراین از یک سو به‌علت تفاوت مسئله مطـرح شـده نسبت به تحقیقات پیشین (نگـرش شـبکه‌ای بـه روابـط میان معانی مسکن) و از سوی دیگر، به‌علت نبـود ابـزار مناسب برای سنجش انتظام معانی و وابستگی فرهنگـی آن ضروری است ابزار سنجش انتظام معنـا تهیـه گـردد. بنابراین، هدف این پژوهش ساخت ابزار سنجش انتظـام معانی مسکن می‌باشد. جهـت حصـول بـه ایـن هـدف سئوالات ذیل مطرح گردید:

- ابزار کشف عوامل معنایی در مسکن چگونـه سـاخته شود؟
- تحلیل گویه‌های ابزار چگونه صورت گیرد؟
- شواهد روایی ابزار کدام است؟
- شواهد پایایی ابزار کدام است ؟

شرکت کنندگان

410 مادر خـانواده از گـروه فرهنگـی تـرکمن یمـوت در شهر گنبد کاووس به‌صورت نمونه‌گیری تصادفی خوشـه‌ای انتخـاب گردیدنـد. بـرای بـرآورد حجـم نمونـه، از رابطـه کلاین[5] (2005) استفاده شد. متغیرهای اقلـیم و بسـتر، دوره حیـات خـانواده، تفـاوت‌هـای نسـلی، جنسـیت، معیشـت، طایفه، شهری و روستایی بـودن و در نهایـت گونـه مسـکن در هنگام انتخاب نمونه و تحلیل‌های آماری کنترل شدند.

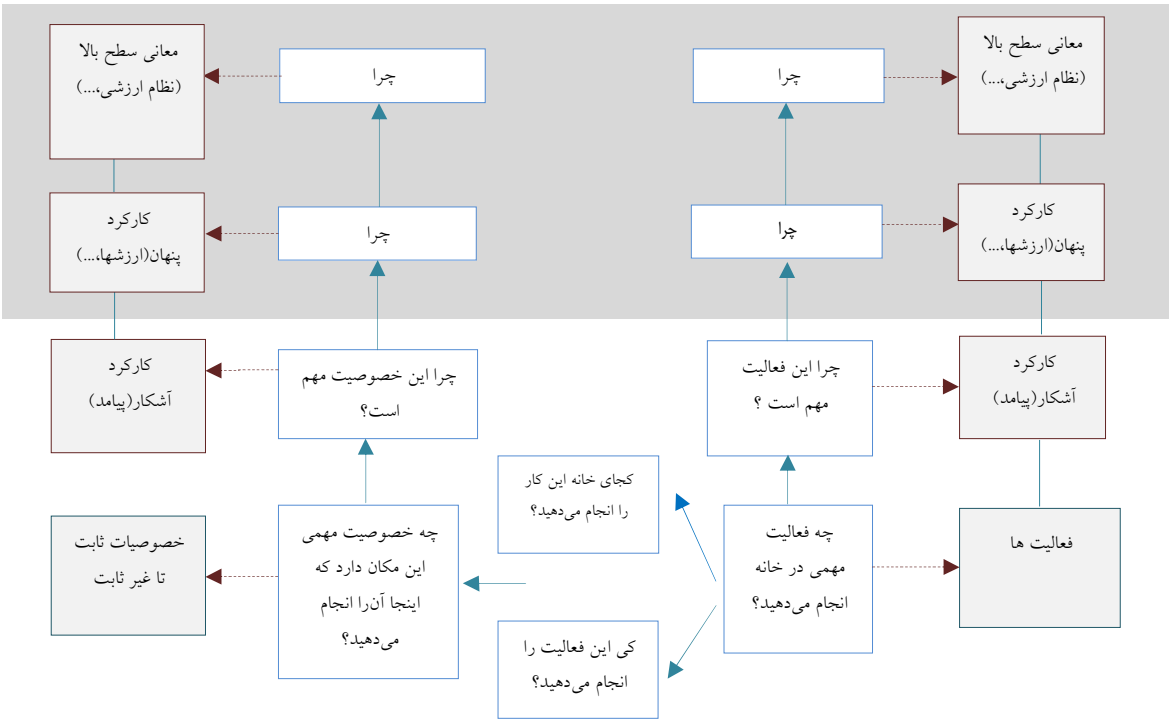
[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-08]

مراحل ساخت ابزار پژوهش

پیمایش اکتشافی معنا از طریق مصاحبه زنجیره‌ای

با توجه به وجوه و ابعاد مختلف معانی مسکن(خصوصیات، فعالیت‌ها و کاربری‌ها) برای کشف این وجوه و ابعاد، با اقتباس از مدل ساختار معنایی کولن(2006) تعدادی مصاحبه در میان نمونه‌ها صورت گرفت. این مصاحبه که به‌صورت زنجیره‌ای است در نمودار شماره 1 ارائه شده است؛ زنجیره‌ای از خصوصیات- کارکرد آشکار- کارکرد پنهانی که مصاحبه‌شوندگان بیان خواهند کرد ساختار معنایی را شکل می‌دهند.

براساس "مدل ساختار معنایی" در روابط بین مردم و محیط مسکونی سه نوع معنا را می‌توان در نظر گرفت. نخست آن معنایی است که از ارتباط فعالیت‌ها با خصوصیات خاص قرارگاه حاصل می‌شود؛ این نوع معنا، قابلیت نامیده می‌شود. برای مثال نشستن در بالکن زیر آفتاب لذت فراهم می‌کند. دومین معنا، معنایی است که به فعالیت‌ها الحاق می‌شود. برای مثال خوردن غذا همراه با دوستان به معنای تقسیم کردن چیزی بین خود و دیگران است. سومین مورد، معنایی است که به خصوصیات الحاق می‌شود. برای مثال داشتن یک باغ به افراد لذت برخورداری از طبیعت را می‌دهد. روابط بین فرد و محیط دوطرفه است، معانی که به فعالیت‌ها یا خصوصیات الصاق می شوند، نباید به‌صورت جدا بررسی گردند. همه معانی به هم مرتبط هستند و می‌توانند همپوشانی داشته باشند. با بررسی زنجیره‌ای سئوالات "مردم چه فعالیتی را در مسکن و محیط مسکونی انجام می‌دهند" و "چرا این فعالیت‌ها برای آن‌ها مهم هستند"، "محیط مسکونی چه خصوصیاتی باید داشته باشد" و "چرا وجود این خصوصیات مهم می‌باشد" می‌توان نسبت به معانی مسکن آگاهی یافت.

ن 1. فرایند انجام مصاحبه، نگارندگان.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-08]

طراحی جدول هدف- محتوا: مصاحبه‌های انجام شده پیاده شده و کدگذاری گردیدند. به‌منظور دستیابی به روایی، دو محقق دیگر نیز به‌صورت جداگانه متن مصاحبه‌ها را کدگذاری کردند و در پایان کدگذاری‌ها باهم مقایسه و تضادها برطرف شدند. سطوح معنایی که مصاحبه شوندگان توانستند به‌طور آشکار بیان کنند، کارکردهای آشکار و کارکردهای پنهان بود و به‌ندرت معانی سطح بالا را بیان می‌کردند، به‌همین خاطر سطح بالای معنا به جهت عدم درک پاسخگویان در مرحله ساخت ابزار نهایی، مورد سنجش قرار نگرفت. تهیه جدول هدف- محتوا، یکی از مهمترین گام‌های این پژوهش در مرحله ابزار سازی بود. بدین منظور محتوای به‌دست آمده از تحلیل مصاحبه ساکنان به‌صورت جداول تجمیعی تنظیم شدند.

تدارک پرسشنامه از تحلیل محتوای مصاحبه‌ها: براساس جداول هدف-محتوا پرسشنامه‌ای طراحی گردید. پس از طراحی پرسشنامه اولیه به‌منظور تهیه پرسشنامه نهایی مراحل ذیل صورت گرفت.

روایی صوری و محتوایی پرسشنامه به زبان فارسی: پرسشنامه اولیه به‌دست آمده از جدول هدف-محتوا، به‌منظور بررسی روایی صوری و با هدف تعیین گویایی و وضوح سئوالات و همچنین میزان انطباق سئوالات با جدول هدف- محتوا برای شش نفر از صاحب‌نظران متخصص ارسال شد و براساس نظرات ایشان ویرایش و اصلاح گردید.

اجرای مقدماتی پرسشنامه: پس از حصول اطمینان از روایی محتوایی سئوالات، پرسشنامه اولیه در تعدادی نمونه منتخب از جامعه مورد نظر اجرا گردید. از آن‌جا که برخی پاسخگویان توانایی خواندن نداشتند تکمیل پرسشنامه به‌صورت مصاحبه انجام گرفت. این امر باعث افزایش دقت مصاحبه شوندگان در پاسخ گویی به سئوالات و کاهش خطا گردید.

تحلیل گویه‌های پرسشنامه: تحلیل سئوالات با دو روش محاسبه ضریب تمیز و روش لوپ انجام گرفت و سئوالاتی که در هر دو روش ضعیف بودند حذف گردید:

- ضریب تمیز ضریب تمیز، قدرت سئوال را در تمایز نهادن میان افراد پاسخ‌دهنده نشان می‌دهد(سیف، 1383). براساس این تعریف، سئوالاتی مناسب است که میان پاسخ‌های با بالاترین ارزش و پاسخ‌های با کمترین ارزش تمایز قائل شود. با توجه به رابطه مستقیم ضریب تمیز و ضریب همبستگی، در این پژوهش برای محاسبه ضریب تمیز از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

- روش لوپ یا محاسبه ضریب همسانی درونی: در روش لوپ، ضریب همسانی نباید کمتر از 0/3 باشد. در پژوهش حاضر با در نظر گرفتن ضریب پایایی 0/923 کل آزمون و ضریب پایایی محاسبه شده برای هر سئوال مشخص گردید که با حذف برخی سئوالات ضریب پایایی به 0/931 افزایش می یابد. بنابراین برای افزایش دقت ابزار، سئوالاتی که با سایر سئوالات همسان نیستند حذف گردیدند و پرسشنامه نهایی با 158 گویه به اجرا در آمد.

پرسشنامه نهایی: بر پایه نتایج به‌دست آمده از اجرای پایلوت، با انجام تحلیل‌های آماری(ضریب تمیز و روش لوپ که در ادامه بیان خواهند شد) تعدادی از سئوالات از پرسشنامه اولیه حذف شد و آزمون نهایی در بین افراد جامعه مورد نظر طبق حجم نمونه‌گیری اجرا شد.

شواهد روایی ابزار اندازه‌گیری

روایی[6] اصطلاحی است که به هدفی که آزمون برای تحقق بخشیدن به آن درست شده است اشاره می‌کند (سیف، 1387). به‌عبارت دیگر آزمونی روا است که

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-08]

آنچـه را در نظـر دارد، انـدازه بگیـرد (جـی. آلـن و ام.ین،1387). در پـژوهش حاضـر بـرای تعیـین روایـی سئوالات از روش‌های روایی صوری، روایی محتوایی و روایی سازه استفاده شده است: روایی صـوری یعنـی از طریق مشاهده یک آزمون به محتوایی که آن آزمون ادعا می‌کند اندازه می‌گیرد، پی بـرده شـود (دلاور، زهراکـار، 1387). برای بررسی روایی صوری و تأیید بر این نکتـه که ظاهر سئوالات برای ارزیابی ساختار معنـایی مسـکن مناسـب هسـتند، از نظـرات متخصصـان اسـتفاده شـد. روش‌های تعیین روایی محتوایی به روش‌های قضـاوتی معروفند و در آن‌ها خود ابزار اندازه‌گیری مورد قضاوت و داوری واقع می‌شود. در ایـن پـژوهش بـرای بررسـی روایی محتوایی و تأیید ایـن نکتـه کـه محتـوای آزمـون نمونه خوب و مناسبی از موضوع مورد نظر می‌باشـد بـا ارسـال سـئوالات و جـدول هـدف- محتـوا از نظـرات متخصصان استفاده شد. روایی سازه یک آزمون عبـارت از میزان صحت آن در انـدازه‌گیـری سـاخت نظـری یـا ویژگی مورد نظر می‌باشـد(جی. آلـن و ام. یـن،1387). ایـن نـوع روایـی بیشـتر از سـایر روش‌هـای روایـی جنبه‌نظری دارد. بنا به تعریف یـک آزمـون در صـورتی دارای روایی سازه است که نمرات حاصل از اجـرای آن بـه مفـاهیم یـا سـازه‌هـای نظریـه مـورد نظـر مربـوط باشند(کرونباخ،1970 نقل از سیف،1387). روایی سـازه به مناسب بودن تعریف عملیاتی متغیرها اشاره دارد: آیـا تعریف عملیاتی یـک متغیـر بـه درسـتی بیـانگر معنـای نظری متغیر نیـز هسـت؟ (کـازبی،1389). بـرای تعیـین روایی سازه ابتدا باید سازه مـورد نظـر را تعریـف کـرد. برای بررسی روایی سازه روش‌های متعددی وجود دارد که از میان آن‌ها روش تحلیل عاملی متـداول‌تـرین نـوع روایی سازه می‌باشد و در این پژوهش از آن بهره گرفته شده است که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد.

انتخاب پاسخگویان از میان تمـام گونـه‌هـای خـانوار انجام شد. لذا سئوالات وابسته بـه گونـه خـانوار ماننـد فعالیت‌های پدر شوهر، مادر شوهر، عروس و نوه‌هـا در خانه در نمونه‌هایی که این افراد وجود نداشتند، پرسـیده نشده است. پس بی‌پاسخی این سئوالات ناشـی از عـدم پاسخگویی نیست بلکـه گویـای تفـاوت میـان مسـاکن می‌باشد. به‌همین خاطر سئوالات را می‌توان به دو دسـته "سئوالات عمومی" که در تمـام گونـه مسـکن مشـترک هستند و "سئوالات خاص" که مربوط به گونـه مسـکن خاصی مـی‌باشـند تقسـیم کـرد. بـر ایـن اسـاس انتظـار می‌رفت که بتوان معانی عام و معانی خـاص را در مسـکن اکتشاف کرد. از آنجا که پژوهش حاضر تلاش در سـاخت ابزاری جهت کشف ساختار معانی مشـترک در گونـه‌هـای مختلـف مسـکن منطقـه مـورد نظـر دارد لـذا بـه تحلیـل سئوالات عمـومی پرداختـه شـد. مطالعـه سـاختار معـانی خاص نیاز به اجرای پرسشـنامه بـا نمونـه‌گیـری بیشـتر و هدفمنـد دارد. امـا اجـرای پرسشـنامه بـا تمـام سـئوالات عمومی و خاص انجام گرفت تا پایایی آزمون افت نکند.

در مـواقعی کـه محقـق از همبسـتگی مجموعـه‌ای از متغیرهـا بخواهـد تغییـرات آن‌هـا را در عامـل‌هـای محدودتر خلاصه کند یا خصیصه زیربنایی یک مجموعه از داده‌ها را تعیین نماید، از روش تحلیل عاملی اسـتفاده می‌کند. کاربرد بالقوه دیگر تحلیل عاملی این است که به پژوهشگر در سازماندهی یا مفهوم‌سازی مجموعـه‌ای از اندازه‌گیـری‌هـا کـه در یـک بافـت پژوهشـی بـه‌دسـت آورده‌اند کمک می‌کند(میرز، گامست، و گارینو،1391).

بررسی مناسب بودن حجـم نمونـه انتخـابی بـرای انجـام تحلیل عامل ضروری می‌باشد؛ بـدین منظـور لازم اسـت از آزمـون KMO[7] و آزمـون کرویـت بارتلـت اسـتفاده شـود. کمترین مقدار قابل قبول برای KMO برابـر 0/6 مـی‌باشـد بنابراین مقدار به‌دست آمده بـرای KMO در ایـن پـژوهش

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-08]

که برابر 0/673 است نشان می‌دهد حجم نمونه 313 نفری پس از افت نمونه‌ها برای تحلیل مناسب می‌باشد.

براساس جدول شماره 1 در آزمون بارتلت فرض صفر با توجه به مقدار "خی دو"[8] (4554/201) و درجه آزادی (2346)، در سطح 99/9 درصد اطمینان رد می‌شود. پس سئوالات عمومی پرسشنامه برای تشکیل عوامل، دارای همبستگی کافی و معنادار است و مجاز به استفاده از روش تحلیل عاملی می‌باشیم. روش تحلیل عاملی مورد استفاده در پژوهش حاضر، روش مؤلفه‌های اصلی است. در روش یاد شده از بار عاملی (ارزش ویژه عامل‌ها) برای استخراج عوامل استفاده می‌شود. با بررسی ارزش‌های ویژه، به‌نظر می‌رسد نوزده عامل به‌دلیل بار عاملی بزرگتر از 1 قابل استخراج می‌باشند (جدول شماره 2).

اندازه کفایت نمونه‌گیری KMO		0/673
آزمون کرویت بارتلت	خی دو	4554/201
	درجه آزادی	2080
	معناداری	P <0/001

ج 1. آزمون KMO و آزمون کرویت بارتلت.

برای استخراج نهایی عوامل مؤثر در پژوهش، توجه به نمودار اسکری پلات نیز لازم است (نمودار شماره 2). این نمودار نشان می‌دهد تعداد عامل‌های مناسب برای چرخش یازده عامل است و پس از چرخش یازده عامل یاد شده به روش واریماکس (متعامد)، بار عوامل 1 تا 11 دارای توزیع یکنواخت‌تری است. به‌همین خاطر عامل‌های f.6، f.10، f.11، f.13، f.15، f.16، f.17، f19 حذف شدند. البته این امر در بررسی مقدار واریانس هر عامل پس از چرخش نیز تأیید گردید. بررسی مقدار واریانس پدید آمده توسط هر عامل پس از چرخش نشان می‌دهد که براساس واریانس پدید آمده، استخراج یازده عامل مناسب‌تر بوده و سایر عوامل تأثیر قابل توجهی در تبیین آن ندارند (جدول شماره 3).

برای تعیین دقت و ثبات عامل‌ها ضریب پایایی عامل‌ها محاسبه شده است. از آنجا که ضریب پایایی 0/6 به بالا مناسب می‌باشد بنابراین با توجه به جدول شماره 2 می‌توان گفت در پژوهش حاضر تمام عامل‌ها غیر از عامل (f12) دارای دقت و ثبات قابل قبولی می‌باشند. عامل(f12) به خاطر داشتن ضریب پایایی 0/528 حذف گردید.

نام گذاری عامل‌ها: هم چنان که بیان گردید، هر سئوال پرسشنامه در واقع سنجش باور و نظر پاسخگویان نسبت به یکی از ساختار معنایی زیر است:

- اتاق- فعالیت - معنای سطح پایین- معنای سطح میانه
- اتاق- خصوصیت-معنای سطح پایین- معنای سطح میانه

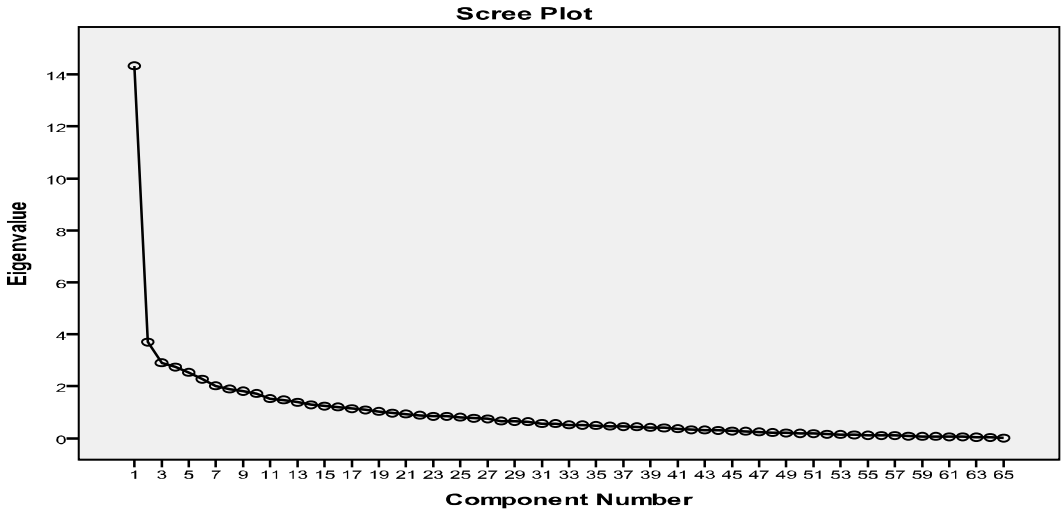
پاسخگویان در هر سئوال به معنای سطح پایین و سطح میانه فعالیت یا خصوصیت، نظر خود را بیان می‌کنند. با بررسی همبستگی بین پاسخ تمام سئوالات، پاسخ‌هایی که باهم همبستگی دارند یعنی تغییرات آن‌ها باهم همسو است، کشف گردید. با این روش در نهایت ده عامل عمومی در مسکن جامعه مورد نظر کشف گردید که به کمک آن ها معانی که در ادراک و شناخت ساکنان به یکدیگر ارتباط دارند قابل مطالعه می‌باشد. بنابراین به بیان دیگر عامل را می‌توان این گونه نیز تعریف کرد که:" منظومه‌ای از معانی فعالیت‌ها، خصوصیات و کاربری‌ها در مسکن که با یکدیگر همبستگی دارند". هریک از عامل‌ها براساس سئوالات مرتبط به آن‌ها تعریف شدند و برای هریک از آن‌ها عنوان مناسب انتخاب گردید. برای اعتباریابی، این عنوان‌ها همراه با سئوالات مرتبط و تعاریف به متخصصین ارسال گردید و براساس نظریات آن‌ها اصلاحات لازم صورت گرفت.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-08]

عامل اول		عامل دوم		عامل سوم		عامل چهارم		عامل پنجم		عامل ششم	
گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی
N.5	0/816	M.2	0/651	C.5	0/721	I.2	0/798	A.2	0/711	Q.1	0/747
N.3	0/771	M.1	0/59	C.6	0/6	I.1	0/621	A.8	0/68	Q4	0/706
N.4	0/751	H.1	0/581	C.2	0/465	I.4	0/477	A.6	0/557	Q.2	0/636
P.4	0/656	M.4	0/527	C.9	0/412	P.2	0/413	A.7	0/41		
N.2	0/507	E.2	0/469	R.5	-0/402						
M.6	0/439	P.1	0/394								
N.1	0/394	M.5	0/372								
N.11	0/382										

عامل هفتم		عامل هشتم		عامل نهم(f12)		عامل دهم		عامل یازدهم	
گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی
C.4	0/73	N.7	0/73	N.10	0/793	AC.3	0/764	C.7	0/575
C.1	0/548	R.3	0/643	M.12	0/699	P.3	0/461	I.7	0/508
B.4	0/442	R.1	0/455	M.14	0/689	AC.2	0/401	AC.1	0/377
G.1	0/435	N.9	0/447	N.6	0/473				

ج 2. ماتریس 11 عامل استخراج شده پس از چرخش.

ن 2. نمودار اسکری پلات.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-08]

عامل‌ها		قبل از چرخش			بعد از چرخش		
		مجموع	واریانس برحسب درصد	واریانس تراکمی برحسب درصد	مجموع	واریانس بر حسب درصد	واریانس تراکمی بر حسب درصد
1	f.1	14/333	22/051	22/051	4/515	6/946	6/946
2	f.2	3/705	5/701	27/751	3/420	5/262	12/208
3	f.3	2/905	4/469	32/221	3/307	5/088	17/296
4	f.4	2/744	4/221	36/442	3/118	4/798	22/093
5	f.5	2/529	3/891	40/333	2/918	4/490	26/583
-	f.6	2/277	3/502	43/835	2/576	3/962	30/545
6	f.7	2/014	3/099	46/934	2/522	3/881	34/426
7	f.8	1/888	2/905	49/839	2/475	3/808	38/233
8	f.9	1/812	2/788	52/628	2/466	3/794	42/028
-	f.10	1/723	2/651	55/279	2/344	3/605	45/633
-	f.11	1/523	2/343	57/622	2/337	3/595	49/228
9	f.12	1/473	2/267	59/888	2/323	3/574	52/802
-	f.13	1/383	2/127	62/016	2/205	3/392	56/194
10	f.14	1/293	1/989	64/005	2/120	3/262	59/456
-	f.15	1/237	1/903	65/908	1/977	3/041	62/497
-	f.16	1/204	1/852	67/759	1/849	2/845	65/343
-	f.17	1/145	1/762	69/521	1/664	2/560	67/903
11	f.18	1/097	1/688	71/209	1/649	2/537	70/440
-	f.19	1/030	1/585	72/795	1/530	2/354	72/795

ج 3. مجموع واریانس تبیین شده قبل و بعداز چرخش.

شواهد پایایی ابزار اندازه‌گیری

پایایی یک وسیله اندازه‌گیری عبارت است از ثبات و دقت نتایج حاصل از ابزار(سیف،1387). به زبان ساده‌تر مقصود از پایایی یک وسیله اندازه‌گیری آن است که اگر خصیصه مورد نظر را با همان وسیله (یا وسیله مشابه قابل مقایسه با آن) در شرایط مشابه دو بار اندازه بگیریم، نتایج حاصل تا چه حد مشابه، دقیق[9]، پیش‌بینی‌پذیر[10] و قابل اعتماد[11] است (هومن،1386). روش‌های متنوعی برای تعیین پایایی وجود دارند؛ در این پژوهش از روش آلفای کرونباخ[12] استفاده شده است. مقدار مورد قبول آلفای کرونباخ حداقل 0/7 می‌باشد، پایایی به‌دست آمده برای سئوالات این پرسشنامه 0/923 است که نشان می‌دهد پرسشنامه محقق ساخته، دارای پایایی مناسب و قابل قبولی می‌باشد.

نتیجه

منظومه‌های معنایی مسکن از ارتباط فعالیت‌ها و معنای آن‌ها و خصوصیات قرارگاه‌هایی که این فعالیت‌ها در آن رخ می‌دهد و معنای این خصوصیات در نزد ساکنان ناشی می‌شود. جهت اکتشاف آن‌ها از تحلیل عاملی استفاده شده است. تحلیل عاملی (جدول شماره 3) نشان داد که واریانس تراکمی پس از چرخش

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-08]

0/728 می‌باشد. مفهوم این مطلب آن است که به کمک ابزار "محقق ساخته" می‌توان 72/8 درصد از ساختار معنایی که در مسکن ترکمن‌های جامعه مورد نظر وجود دارد را تبیین کرد و به کمک 10 منظومه معنایی عام به‌دست آمده 0/44 از آن قابل تبیین است. این منظومه‌های معنایی عبارتند از:

-کسب احترام و تأیید اجتماعی: منظومه معنایی کسب احترام و تأیید اجتماعی به‌عنوان عامل اول با ضریب پایایی 0/861و داشتن واریانس 0/07 دارای بیشترین واریانس می‌باشد. این امر بیانگر قدرت تبیین بالای آن (7 درصد) است و پاسخگویان در فهم مشترک این عامل بیشترین توافق را داشتند و این منظومه را از معانی کانونی و بنیادی مسکن می دانند. این عامل مربوط به اتاق پذیرایی مهمان می‌باشد که از معنای فعالیت‌های برگزاری مراسم ازدواج و فوت، پذیرایی از مهمان‌های عید و پذیرایی از مهمان‌های رسمی و همچنین از معانی خصوصیات این اتاق (جادار بودن و ارزشمندترین اتاق خانه) شکل می‌گیرد. این منظومه را می‌توان اینگونه تعریف کرد:

"از مجموعه فعالیت‌های برگزاری مراسم ازدواج و فوت، مهمانی‌های رسمی و پذیرایی مهمان‌های عید و خصوصیات قرارگاه‌های آن‌ها(جادار بودن، با ارزش‌ترین اتاق خانه) حاصل می‌آید که هدف آن پیروی از آداب و رسوم، احترام به مهمان و حفظ آبرو و حیثیت و پیروی از دستورات شرع می‌باشد که دستیابی به آن اهداف، جهت استمرار تعاملات اجتماعی می‌باشد. در این فرایند نحوه برگزاری مراسم نشان‌دهنده وضعیت اقتصادی-اجتماعی است و کیفیت اتاق پذیرایی مهمان‌ها گویای میزان احترام به آن‌ها است. هدف غایی آن کسب احترام و تأیید دیگران می‌باشد."

- احساس تعلق اجتماعی: منظومه معنایی "احساس تعلق اجتماعی" به‌عنوان عامل دوم با ضریب پایایی0/784 و واریانس 0/053می‌باشد و 5/3 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل تبیین می‌شود. فعالیت‌های واقع در دو عرصه فضایی نشیمن خانوادگی و اتاق پذیرایی مهمان این منظومه معنایی را شکل می‌دهند. این فعالیت‌ها شامل فعالیت‌های تماشای تلویزیون، خوابیدن مهمان‌های خویشاوند، پذیرایی از مهمان‌های عید و پذیرایی از مهمان‌های رسمی می‌باشند. تعریف این عامل عبارت است از:

"از مجموعه فعالیت‌های پذیرایی از مهمان‌های غریبه و رسمی، پذیرایی از مهمان‌های عید، تماشای تلویزیون، خوابیدن مهمان‌ها در مهمانی خودمانی حاصل می‌شود. هدف غایی این فرایند تأمین نیاز حس تعلق در سه سطح فردی، خانوادگی و اجتماعی می‌باشد. در سطح فردی با هدف تبعیت از قوانین مذهبی به‌منظور انجام دستورات الهی در نتیجه رضایت از خود (حس تعلق فردی) می‌شود؛ در سطح خانوادگی با هدف باهم بودن و گفتگوی خانوادگی به‌منظور احساس یک خانواده بودن است و در سطح اجتماعی با هدف پیروی از آداب و رسوم اجتماعی، تأمین رفاه و احترام مهمان به‌منظور حفظ جایگاه اجتماعی خانواده و استمرار روابط اجتماعی می‌باشد."

- روابط اجتماعی خویشاوندی: منظومه معنایی "روابط اجتماعی خویشاوندی" به‌عنوان عامل سوم با ضریب پایایی 0/673 و واریانس 0/05می‌باشد و 5 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل تبیین می‌شود. این منظومه در نشیمن خانوادگی که مجاور آشپزخانه است در هنگام پذیرایی از مهمان‌های خودمانی تأمین می‌شود. تعریف این عامل عبارت است از:

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-08]

" از مجموعه فعالیت پـذیرایی ازمهمـان خودمـانی و خصوصیت قرارگاه آن (مجاورت به آشپزخانه) حاصـل می‌شود که هدف آن احترام به مهمان و کسـب رضـایت آن‌ها بـا تبعیـت از هنجارهـای اجتمـاعی و نشـان دادن تواضع و فروتنی خود می‌باشد. این فرایند آسایش افراد و رضایتمندی از خود را تأمین می‌کند. هـدف غـایی آن تأمین روابط اجتماعی خویشاوندی است."

- تأمین نیاز فیزیولوژیکی: منظومه معنایی" تأمین نیاز فیزیولوژیکی" به‌عنوان عامل چهارم بـا ضـریب پایـایی 0/689 دارای واریانس 0/048می‌باشـد و 4/8 درصـد از ساختار معنای مسکن با این عامل تبیین می‌شود. منظومه معنایی "تأمین نیاز فیزیولـوژیکی" از ارتبـاط مجموعـه معانی سطوح پایین و میانه فعالیت‌هـای تهیـه ناهـار و شام خانواده و پذیرایی مهمـان‌هـای عیـد (عیـد فطـر و قربان) حاصل می‌شـود. آشـپزخانه قرارگـاه اصـلی ایـن فعالیت می‌باشد. تعریف این منظومه معنایی را می‌تـوان این گونه ارائه کرد:

" از مجموعه فعالیت‌های پخت و پز و تـأمین غـذای عید (عید فطر و قربان) با هدف آسایش و رفاه خـانواده حاصل می‌شود که به‌منظور تـأمین خـورد و خـوراک و نیرو و قـدرت انجـام کارهـا و تبعیـت از دسـتور شـرع صـورت مـی‌گیـرد. ایـن فراینـد موجـب کسـب تأییـد اجتماعی و ثواب الهی می‌شود که هدف غایی آن بقـا و حیات خانواده می‌باشد."

- استحکام و ثبات خانواده: منظومه معنایی" استحکام و ثبـات خـانواده" بـه‌عنـوان عامـل پـنجم بـا ضـریب پایـایی0/733 دارای واریـانس 0/045مـی‌باشـد و 4/5 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل قابـل تبیـین می‌باشد. منظومه معنـایی "اسـتحکام و ثبـات خـانواده" عنوانی است که به روابط میان معـانی فعالیـت نشسـت خانوادگی در نشیمن مجاورت آشـپزخانه مـی‌تـوان داد. این عامل به‌صورت زیر تعریف می‌شود:

" از نشستن دور هم اعضای خانواده با هدف صحبت و گفتگوی باهم در مجاورت آشپزخانه حاصل می‌شـود که ضمن دسترسی آسان به آشپزخانه، ارتباط دیـداری و شنیداری و امکان تعامل با فرد درون آن‌را فراهم می‌کند. این فرایند موجب ایجاد احسـاس بـاهم بـودن اعضـای خانواده و راحتی آن‌ها می‌شود و هدف غایی آن گریز از تنهایی است."

- خلوت گزینی: منظومـه معنـایی "خلـوت گزینـی" به‌عنوان عامل ششـم بـا ضـریب پایـایی 0/663 و دارای واریانس 0/04 می‌باشـد و 4 درصـد از سـاختار معنـای مسکن با این عامل قابل تبیین می‌باشـد. انجـام فعالیـت خصوصی در اتاقی که امکـان کنتـرل ورود و خـروج و ارتباط بصری و شنیداری را دارد منظومه معنایی خلوت گزینی را شکل می‌دهد. تعریف ایـن عامـل را مـی‌تـوان این گونه ارائه کرد:

" از مجموعه فعالیت‌های خصوصی والدین بـه‌دسـت می‌آید که هدف آن کنترل ارتباط به‌منظور حفـظ حـریم خصوصی اسـت. ایـن فراینـد موجـب ایجـاد احسـاس خلوت، احساس باهم بودن، یا احساس تشکیل خـانواده می‌گردد. هدف غایی خلـوت گزینـی ایجـاد آسـایش و رفاه است."

- احساس تعلق به خانواده: منظومه معنایی" احسـاس تعلق به خانواده" به‌عنوان عامل هفتم با ضـریب پایـایی 0/633 دارای واریانس 0/039 می‌باشد و 3/9 درصـد از ساختار معنای مسکن با این عامل قابل تبیین مـی‌باشـد. رابط میان فعالیت‌های پذیرایی از مهمان‌هـا خودمـانی و صـرف چـایی دور هـم اعضـای خـانواده و همچنـین خوابیدن والدین در نشیمن خـانوادگی منظومـه معنـایی

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-08]

احساس تعلق به خانواده را شکل می‌دهند. تعریف این عامل در زیر ارائه می‌شود:

"از مجموعه فعالیت‌های پذیرایی از مهمان خودمانی، صرف چایی اعضای خانواده و باهم بودن والدین حاصل می‌شود که هدف آن باهم بودن اعضای خانواده، صحبت کردن به‌منظور احساس شادی و خوشحال کردن خانواده و رهایی از احساس تنهایی می‌باشد. این فرایند موجب احساس رضایتمندی در فرد و ارتقاء احساس تعلق اعضای خانواده به یکدیگر می‌گردد. هدف غایی آن احساس امنیت خانواده است."

- خصوصیات فضایی روابط اجتماعی: منظومه معنایی" خصوصیات فضایی روابط اجتماعی" به‌عنوان عامل هشتم با ضریب پایایی0/738 دارای واریانس 0/038 می‌باشد و 3/8 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل قابل تبیین می‌باشد. روابط معنایی مجموعه خصوصیات فضای پذیرایی مهمان‌ها که در تعاملات اجتماعی به‌کار می‌روند، این منظومه معنایی را شکل می‌دهد. براین اساس می‌توان تعریف زیر را به‌عنوان تعریف این عامل ارائه کرد:

"از مجموع خصوصیات پذیرایی و اتاق‌ها حاصل می‌شود که این خصوصیات با فراهم کردن امکان برگزاری مراسم باشکوه و تأمین آسایش مهمان‌ها یا دادن قلمروی شخصی به والدین در خانه باعث حفظ آبرو و حیثیت خانواده در برابر مهمان‌ها یا حفظ و تثبیت موقعیت والدین در خانواده می‌شود. هدف غایی آن ایجاد زمینه روابط اجتماعی می‌باشد."

- مکان‌مندی تعاملات اجتماعی: منظومه معنایی" مکان‌مندی تعاملات اجتماعی" به‌عنوان عامل نهم با ضریب پایایی0/672 دارای واریانس 0/033 می‌باشد و 3/3 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل قابل تبیین می‌باشد. این منظومه ناشی از معانی نماد و سمبولی برخی از فضاهای خانه در تعاملات اجتماعی می‌باشد؛ به‌طوری‌که این فضاها در زمان وقوع فعالیت خاص با معنای مشترکی که در جامعه مورد نظر دارد در تعاملات میان آن‌ها به‌کار گرفته می‌شود. بر این اساس این عامل به‌صورت زیر تعریف می‌شود:

"از مجموعه خصوصیات ایوان و پذیرایی و استقبال از مهمان حاصل می‌شود. به موجب آن مهمان جایگاه اجتماعی میزبان و میزان احترام به خود را ارزیابی می‌کند. هدف غایی این فرایند حفظ آبرو و حیثیت خانوادگی میزبان و استمرار روابط اجتماعی با دیگران می‌باشد."

- رضایتمندی فردی: منظومه معنایی"رضایتمندی فردی" به‌عنوان عامل دهم با ضریب پایایی0/604 دارای واریانس 0/025 می‌باشد و 2/5 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل قابل تبیین می‌باشد. این منظومه از ابعاد فردی معانی پذیرایی از مهمان خودمانی در نشیمن یا استقبال از آن‌ها در ایوان و پخت و پز در آشپزخانه ناشی می‌شود. تعریف این عامل عبارت است از: " مجموعه فعالیت‌ها و خصوصیات پذیرایی از مهمان خودمانی، استقبال از مهمان، وجود تسهیلات و امکانات لازم آشپزی، حاصل می‌شود که هدف آن احترام به مهمان و آشپزی خوب به‌منظور تأمین رفاه دیگران و استمرار تعاملات اجتماعی می‌باشد. هدف نهایی این فرایند موجب رضایت فرد از خود می‌شود."

در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که این پرسشنامه از پایایی و روایی مناسبی برخوردار است و جهت استخراج انتظام معنای مسکن در گروه فرهنگی ترکمن مناسب می‌باشد. به‌نظر می‌رسد معانی خاصی که به خاطر محدودیت‌های تحقیق به آن پرداخته نشده است بتواند بخش‌های تبیین نشده را روشن سازد و لازم است تحقیقات دیگری، این بخش را بررسی کند.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-08]

پی‌نوشت

1. Transactionalists
2. Heft and Kytta
3. Arias
4. Use
5. Kline
6. Validity
7. Kaiser-Merer-Olkin Measure of Sampling
8. Chi-Square
9. Accurate
10. Predictable
11. Dependable
12. Cronbach's Alpha

فهرست منابع

- شولتس، کریستیان نوربرگ. (1386)، معنا در معماری غرب(ترجمه مهرداد قیومی بیدهندی). تهران: انتشارات فرهنگستان هنر.
- کازبی، پل کریس. (1389)، روش‌های پژوهش در علوم رفتاری (ترجمه غلامرضا نفیسی، کامران نجفی). قم: انتشارات آینده درخشان.
- لنگ، جان. (1381)، آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط(ترجمه علیرضا عینی‌فر). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- میرز، لاورنس اس. ؛ گامست، گلن و گارینو، ا. جی. (1391)، پژوهش چند متغیری کاربردی(طرح و تفسیر).(ترجمه حسن پاشا شریفی و همکاران). تهران: انتشارات رشد.
- آلن. مری جی، ین. وندی ام. (1387)، مقدمه‌ای بر نظریه‌های اندازه‌گیری(روانسنجی) (ترجمه علی دلاور). تهران: انتشارات سمت.
- دلاور، علی و زهراکار، کیانوش. (1387)، سنجش و اندازه‌گیری در روان شناسی، مشاوره و علوم تربیتی. تهران: انتشارات ارسباران.
- ریتزر، جورج. (1384)، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر (ترجمه محسن ثلاثی). تهران: انشارات علمی.
- سیف، علی اکبر. (1383)، اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی. تهران: انتشارات دوران.
- سیف، علی اکبر. (1387)، اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی. تهران: انتشارات دوران.
- هومن، حیدرعلی. (1386)، راهنمای عملی پژوهش کیفی. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
- Chemero, A. (2003). An outline of a theory of affordances, Ecological Psychology, 15, pp. 181-195.
- Coolen, H. (2006), the meaning of dwellings: an ecological perspective, Housing, Theory and Society, 23, pp. 185-201.
- Coolen, H. (2008), the meaning of dwelling features: conceptual and methodological issues, IOS Press, Amsterdam.
- Després, C. (1991). The meaning of home: Literature review and directions for future research and theoretical development. Journal of Architectural and Planning Research, 8, 96-155.
- Feldman, R. C. (1996). Constancy and change in attachments to types of settlements. Environment & Behavior, 28(4), 419-445.
- Hayward, G. (1975). Home as an environmental and psychological concept. Landscape, 20, 2-9.
- Heft, H., and Kyttä, M. (2006). A psychologically meaningful description of environments requires a relational approach, Housing, Theory and Society, Volume 23 (4), pp. 210-213.
- Kline, R.B. (2005). Principles and Practice of Structural Equation Modeling. (2nd Eds). NewYork: Guilford Press.
- Marcus, C. C. (1995). House as a mirror of self. Exploring the deeper meaning of home. Berkeley, CA: Conari Press.
- Rapoport, A. (1995). A critical look at the concept home. In D. N. Benjamin, D. Stea& D. Saile (Eds.), The home: Words, interpretations, meanings, and environments (pp. 25-53). Aldershot: Avebury.
- Rowles, G. D., & Ravdal, H. (2001). Aging, place and meaning in the face of changing circumstances. In R. Weiss & S. Bass (Eds.), Challenges of the Third Age: Meaning and purpose in later life (pp. 81-114). New York: Oxford University Press.
- Rowles, G. D., Ravdal, H. (2001). Aging, place and meaning in the face of changing circumstances.
- In R. Weiss & S. Bass (Eds.), Challenges of the Third Age: Meaning and purpose in later life (pp. 81-114). New York: Oxford University Press.
- Rubinstein, R. L. (1989). The home environments of older people: A description of the psychosocial processes linking person to place. Journals of Gerontology: Social Sciences, 44(2), pp45-53.
- Zingmark, K., Norberg, A., & Sandman, P.O. (1995). The experience of being at home throughout the life span. Investigation of persons aged from 2 to 102. International Journal of Aging and Human Development, 41(1), 47-62.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-08]